

új és ismeretlen belátások birtokába juttatnak minket. A párbeszédet megkönnyítő érintkezési felület lehet például a misztikus líra deformációi, törésvonalai mentén jelentkező rezignált hangütés, amely így mégis az ezredvég mindnyájunk számára átélhető (interpretálható) tapasztalatát szólaltatja meg.

Bazsányi Sándor

MAGÁN(Y)MITOLÓGIA

Egy eddig ismeretlen történelem nyomában, avagy jó elbeszélő csak az lehet, aki szeret emlékezni

Hász Róbert: *A Szalmakutyák szigete*
A Symposium Egyesület kiadása. Szabadka, 1995.
 124 oldal, 330 Ft

Néhány esztendő óta változik valami a magyar prózában. Nem alapjaiban, de mégis szembetűnően. E változást egyértelműsítő művek egyelőre még nem bukkantak az olvasók elé, ám olyanok már igen, amelyekre érdemes odafigyelni, és amelyek minden bizonnyal a hazai epika jövőbeni irányának első útjelzői. Már akadnak szerzők, akik mernek, akarnak és képesek is letérni a hetvenes-nyolcvanas évekbeli elődök taposta ösvényéről. Arról az útról, amelyen még napjainkban is akkora a forgalom, hogy a felvert portól gyakran egymást sem látják a tolongók. E forgatagból manapság azonban már csak néha tűnik elő egy-egy határozottan körvonalazható új arc.

Persze ez a két évtizedes út nem zsákutca, miként az előző sem nevezhető annak. Csak-hogy e mostanin egyre ritkább a virág, és a fű is mind nehezebben nő. A tülekedők mint-ha csupán egymásra figyelnének és választott vezetőikre, elriasztva, kiközösítve maguk közül, aki a kanonizált diskurzus nyelvjárásától eltérő dialektusban beszél.

Pedig oda kellene figyelni arra, hogy mit és miként beszélnek ezek a mai másként szólók, ahogy érdemesnek bizonyultak e figyelemre azok is, akik a hetvenes évek elején az

addigi kánontól eltérő módon kezdtek a prózáról gondolkodni. Esterházy, Hajnóczy, Krasznahorkai vagy Márton László akkori dilemmái mára többé-kevésbé elvesztették aktualitásukat. Ez azonban semmivel sem csökkenti annak jelentőségét, hogy ezek a hatvanas évek után indulók, ahelyett, hogy alkalmazkodtak volna az elfogadott szabályokhoz, inkább új, ígéretesebb utat kerestek az unt és mind természetlenebbnek tűnő addiginál. Esetükben a *Lehet-e?* kérdést hamar felváltotta a *Hogyan?*; a nyelvvel való bibelődés, az önreflexió és a műhelygond munkáik szerves részévé vált, és nem öncélúvá. Esterházyék-nak sikerült a modern magyar irodalom epikai hagyományaiba illeszkedniük.

A nyolcvanas évek végén azonban megtorpantak ezek az útkeresők. Műveikben egyre több a tétovaság; bizonytalanná vált az addigi határozott irány. Követők egy része, úgy tűnik, nem vesz erről tudomást. Hangosan bizonygatják, hogy tudják, merre kell menni, és mivel ők vannak legelől, a most indulóknak legalább az általuk felvert por jelzi a legfőbb csapást.

A kilencvenes évek eleje óta azonban egyre többen merik vállalni a külön úttal járó veszélyeket. Ők is felfedezték, mint az elégedetlenek általában, hogy egy irányzat alkonyán a korszerűtlenségben csírázik a modernitás. Azon fáradoznak, hogy műveikbe, a korábbi önreflexió és műhelygond *mellé* visszacsempésszék a történetet, a *mesemondást*.

Hász Róbert e szerzők közé tartozik. Könyvét, *A SZALMAKUTYÁK SZIGETÉ*-t a századvég felé tapható egyik lehetséges új fontos irányjelzőjének érzem.

A most harmincegy esztendő, Szegeden élő vajdasági író első kötete hat elbeszélés gyűjteménye. Hász Róbert írásai eddig csupán antológiákban láttak napvilágot, és olyan rangos folyóiratokban, mint az *Új Symposium*, a *Pompeji* vagy a *Tiszatáj*.

„Ma már nem követelménye a regénynek sem, hogy olvasható, hogy szellem- és történetközpontú legyen; a művek megszületnek, pusztán azért, mert a szerzők műveket akarnak létrehozni, és a mondánivaló hiányában, a szüntelen stílusújítások versenyében valahol észrevétlenül lemarad az irodalom.” – E nagyon is egyértelmű megállapítás minden bizonnyal szerzői hitvallásként értelmezhető. Véleményét az író egy titokzatos,

bölcs professzorral mondatja ki kötete cím-adó elbeszélésében.

Titokzatos és bölcs – Hász Róbert kedvenc jelzői. Minden történetének valami rejtélyes esemény a magja, hősei pedig rendkívüli műveltséggel rendelkező, különleges emberek, akikkel nem hétköznapi események történnek. Keleti mágus, aki álmokutatásai során maga is egy álom foglya marad, Ezékiel próféta egyik tanítványa, aki harmadik típusú találkozásainak élményeiről számol be, Ni-kiász, a Szürakuszait ostromló athéni seregek parancsnoka, a JELENÉSEK KÖNYVÉ-n dolgozó János apostol, Marius testvér, akinek maga az ördög kínálja fel szolgálatait, és végül doktor Maasternik, az emberiség megmentésén fáradozó rejtélyes szigetlakó.

A SZALMAKUTYÁK SZIGETE elbeszéléseit olvasva minduntalan Eco könyve, A RÓZSA NEVE jutott eszembe. Miként annak Sherlock Holmes és doktor Watson idéző párosa, úgy Hász Róbert hősei is folyton keresnek valamit; ki az álmok forrását, ki az emberiség eredetét, ki pedig a jövő itt is, ott is felsejlő nyomait. Ha igaz, hogy a mese a gyermek szemével nézett világ, akkor ez az állítás Hász Róbert elbeszéléseire fokozottan értendő. Az író alakmái rácsodálkoznak a világra, és azon nyomban a miértek egyre sötétebb erdejében találják magukat. Válaszkeresésükkel a kiutat kutatják e rémisztő rengetegből. A szellem kalandorai, a tudás mániákusai mindannyian, akik bizonyosságot akarnak, akár életük árán is.

Tudás és bizonyosság – az említett jelzők mellett e két, hozzájuk elválaszthatatlanul kapcsolódó fogalom áll Hász Róbert érdeklődésének középpontjában. Valójában ő maga az, aki mindenáron bizonyosságot akar, elméleteivel kapaszkodókat keresve a mindannyiunkat körülvevő zűrzavaros világban. E teóriák többsége olyan rejtélyes esetekre kínál magyarázatot, amelyek évezredek óta izgatják az emberiség képzeletét. Ezek persze hipotézisek, de Hász Róbert úgy véli, hogy a megválaszolatlan kérdések kínzó gyötrelmét a lehetséges válaszok ha megszüntetni nem is, de legalább oldani tudják. A kötet első elbeszélésének tragikus hőse, az öreg mágus szerint ugyanis „egy még fel nem derített, meg nem oldott jelenség esetében a leggyengébb lábakon álló, leghihetetlenebb elmélet is több a semminél”. Hi-

szén „ahhoz, hogy valaha is bekövetkezzen a megoldás, szükség van elméletre. Jóra vagy rosszra, mindegy. Fő, hogy elmélet legyen, amely a maga gondolatmagjában megőrzi a feltett kérdést, a problémát, magában hordja a titkot évtizedeken, évszázadokon át, miközben tudósok generációi jönnek és mennek, az elmélethez hozzáadnak valamit saját gondolataikból, és az, mint egy dagadó högrögő, vonul végig a századokon, míg bele nem ütközik egy lángészbe, aki megbirkózik vele és megoldja”.

Hász Róbert e lavina útját egyengeti elbeszéléseivel. Maga is hozzátesz valamennyit, hogy még szembetűnőbbén gördüljön tovább a bizonyosság felé. Egy imaginárius história fellelhető emlékeit vizsgálja írásaiban; kötete akár kutatási naplóként is olvasható. Az író magáénak vallja Maasternik professzor életcélját, aki minden erejével és összes rendelkezésére álló eszközzel „egy eddig ismeretlen történelem” nyomait keresi-kutatja. Az ismert árnyékában megbújó Másik Történelemét, amely Hamvas Bélát is annyira izgatta. Az öreg mágus ars poeticája Hász Róbert minden elbeszélésének kulcsa. Írásaiban a létező ismeretlen csukott kapuit döngeti.

Mivel e kapuk nagyon is körvonalazhatók, Hász Róbert művei többek egyszerű fantasztikus elbeszéléseknél. Vagy még inkább: azok legjobb hagyományainak folytatói. Hiszen a Poe, Wells, Asimov, Clarke vagy a Sztrugackij testvérek által leírtak is mintha mind azoknak a bizonyos kapuknak a titokzatos zárszerkezetét feszegetnék. Hász Róbert szintén ezt teszi, akár Ezékiel próféta könyvének rejtelmes részleteire ad magyarázatot, akár az Apokalipszis hátronzongató szimbólumainak feltételezett eredetét kutatja, akár az egyik legkülönösebb ókori háború homályos részleteit ismerteti.

A kötet minden elbeszélésének egy-egy megoldásra váró kérdés a „gondolatmagva”. Hász Róbertet a rendkívüli érdeklő leginkább, mindaz, ami *sub rosa* ugyan, de mégiscsak megtörtént vagy – *megtörténhetett*. Az író hiszi, és az elbeszéléseivel szemlélteti is, hogy a világ csupán látszólag egérszürke és unalmas, valójában az ember rejtelmekbe és kalandokba botlik, bárhová lépjen. Általuk pedig lehetségessé válik, hogy valamely mindannyiunkat érintő Nagy Titok lelepleződjék végre.

Az Angliában élő Czigány Lóránt szerint az irodalom *virtuális haza*. A szülőhelyéről szintén menekülő kényszerülő Hász Róbert is az írás segítségével igyekszik berendezkedni új, valóságos hazájában. A közös mítoszokból sajátos magánmitológiát teremt a gyökeretelenség okozta magány oldására. Mintha a kifelé menekülő ember közösség iránti vágya íratná ezeket a mindannyiunk figyelmére számító törtétiákat. Nem lehet véletlen, hogy az elbeszélő – főként ott, ahol sejtethő a szerzővel való azonossága – a mindenre elszánt *történetíró* tényfeltáró alaposágával adja közre az emberiség egészét érintő, kapukkal elzárt rejtélyek megannyi magyarázatát.

Hász Róbert arra biztat, és önmaga is azt teszi, mivel a JOHANANN című elbeszélésben a gyakorlatias Pál apostol bátorítja az elbizonytalanodott Jánost: „*Minél keményebb a kapu, annál inkább kell döngetni, mert nem nagyobb dicsőség-e egy ilyen ajtót kinyitni, mint egy gyékény-pokrócot félrehajítani?*” A hat elbeszélés azonban arra is bizonyosság, hogy a közösségteremtő Pál elszántsága egyszerre jelentkezik az életén töprengő legkedvesebb tanítvány tanúságtevő attitűdjével, amikor Hász Róbert nekiül, hogy a fehér lap kétségbeesztő ürességét soráival kitöltse. Amit János apostol mond, rá is igaz lehet: „*ha magamban vagyok a tollal a kezemben, úgy igenis érzem a bizonyosságot, mert azt csakis önmagamban lelem meg, hiába keresem másokban.*”

A SZALMAKUTYÁK SZIGETE egy lebilincselő mesemondó kötete. Hász Róbert kiváló arányérzékkel szerkeszti elbeszéléseit. Kiemelkedik közülük az Ezékiel látomásait magyarázó történet, A BIZONYOSSÁG, és az ELMONDOM, ÉN LÜSZIÁSZOM, TENEKED, amely Szürakuszai ostromáról szól. Az előbbi elbeszélője a próféta egyik tanítványa, de nem az, aki az ÓSZÖVETSÉG-ből ismert látomásokat leírta. Hász Róbert nagy gondot fordít arra, hogy a *hitelesség* látszatával súlyt adjon történetének. Hitelesít a környezetrajz, a mesteri lélekábrázolás, és írnek megannyi műhelygondja, és hitelesít Ezékiel könyvének tudós ismertetése, kiegészítése, bírálata.

Mindezek erényei a másik elbeszélésnek is. Ennek Nikiász a hőse, a görög seregek főparancsnoka. A levélformában megírt történet igazodik tárgyához; a csaták közötti időben veti pergamenre tudósításait folytatások-

ban az elbeszélő, a mind fásultabb Nikiász. A leírtak az ókori történetírókat idézik, megtevesztő hasonlatossággal. Lenyűgöző atmoszférateremtő képességével Hász Róbertnek sikerül életet lehelnie a legrégebbi történeti emlékekbe is. (Talán a jó elbeszélő nélkülözhetetlen erényein töprengő Osvát Ernő is erre gondolhatott, akitől írásom alcímének második felét kölcsönöztem.)

Hász Róbertnek azonban nem mindig sikerül kellő súlyt adnia a meséknek. Főként azokban az esetekben nem, amikor az elbeszélések nélkülözik a BIBLIÁ-hoz vagy a görög történetírókhoz hasonló forrásokat. Ezek – gondolok itt AZ ÁLMOK ÖREG MÁGUSA című első és a kötet címét is adó utolsó történetre – érdekesítő cselekményük ellenére lebegnek a kidolgozatlan narráció miatt. Éppen az hiányzik belőlük, ami ezekben az írásokban elengedhetetlen: a hitelesítés látszata. Nélküle mindkét történet szimpla science fiction alkotás. Hiába a hátborzongató „gondolatmag”, nélkülözik mindazt, aminek révén egy eddig ismeretlen történelem „hiteles” dokumentumai lehetnének. E kevésbé sikerült elbeszélések, és ezek közül is különösen AZ ÁLMOK ÖREG MÁGUSA, erősítik bennem a gyanút, hogy Hász Róbert történeti feltételezik, hogy a fikció keretei következetesen rögzüljenek a körülöttünk lévő vagy egy elképzelt *valósághoz*. E hitelesség látszatát keltő „emlékezésnek” pedig – példa erre a korábban említett három elbeszélés – az egyes szám első személyű narráció lehet a legfőbb írói eszköze.

Hász Róbert legújabb, a *Pompeji* ez évi első számában megjelent elbeszélése, A GILÉADI CSODA (AVAGY AMI MÉG AZ APOKRIFÉKBŐL IS KIMARADT) sem sorolható az író legjobb írásai közé. Hász Róbert ebben a zsidóság kánaáni honfoglalásának előzményeire derít fényt. E művét is lenyűgöző tudásanyag és magabiztos mesemondás jellemzi, azonban az antik Hermopolisban élő elbeszélő műhelygondjainak ironikusságát, valamint a történet humorát ezúttal erőltetettnek, helyenként kifejezetten fárasztónak érzem. Igaza lehet a narrátornak – és így persze Hász Róbertnek is –, amikor tudatja az olvasóval: azért, „*hogy elejét vegyünk a felesleges szócséplésnek, közlöm minden érintettel, hogy saját papiruszomon mégiscsak én vagyok az úr.*” Mondom, egytértek vele,

nekem azonban az ilyen és ehhez hasonló kijelentések azokat idézik, akikre a bevezetőben utaltam. Öncélúnak és modorosnak, nem pedig az elbeszélés szerves részének tűnnek az efféle megállapítások. Az igazi mesét ezek egyike sem terhelheti le.

Ígéretesebbnek tűnik a DIOGENÉSZ KERTJÉ-nek – a *Tiszatáj* szeptemberi számában olvasható – nyitófejezete. Szegeden indul Hász Róbert első regényének cselekménye, a lakótelep és a senki földje határán, egy furcsa, elhagyott épületben, ahol az elbeszélő három hajléktalannal, Dokival, Papával és Diogenésszel átpalinkázik egy ködös decemberi délutánt. Valami titok lappang körülöttük, amely nyilván sokkal elképesztőbb, mint gondolnánk.

A történet folytatása minden bizonnyal lebilincselő lesz, csupán az a kérdés, *hogyan* mondja el az író. A SZALMAKUTYÁK SZIGETE és a regény bevezető része sejteti, hogy Hász Róbert tudja ezt.

Sánta Gábor

FILOZÓFUS A VADONBAN

A filozófus az amerikai életben

Szerkesztette Beck András

Fordította Beck András, Erdélyi Annamária,

Jónás Csaba, Medve A. Zoltán

Tanulmány Kiadó–Pompeji, 1995.

204 oldal, 484 Ft

Beck András szerkesztő egy tízoros hátsó borítós ismertetővel indította útjára A FILOZÓFUS AZ AMERIKAI ÉLETBEN című amerikai filozófiatörténeti válogatást. Ez a kötet talán ennél többet is megérdemelt volna. Értem én a szerkesztői szerénységet, mely abban áll, hogy nem akar az általa választott szövegek elé tolokodni. Csakhogy ez esetben az olvasó úgy érezheti, elkelve a szerkesztői szándék megismeréséhez egy kicsit kifejlettebb állásfoglalás. Hogy világosabbá váljék, miről is van szó ebben a kötetben. Ezek a szövegek ugyanis hangsúlyosan válogatás eredményeként kerültek így egymás mellé egy kötetbe. Bár e recenzió egyik kérdése épp annak

elemzése lesz, hogyan beszélgetnek egymással az egyes írások, (még?) nem magától értetődő filozófusok (Emerson, William James, George Santayana, Stanley Cavell) és irodalmárok (Gertrude Stein és Richard Poirier) együtt szerepeltetése egy antológiában, főleg ha e szerzőket olykor jó másfél évszázad választja el egymástól.

Ráadásul számomra meglehetősen vitathatónak tűnik az ismertető tézise is. Eszerint „*Ez az Emerson szellemi örökségéhez visszanyúló gondolkodási stílus eltér mind az angolszász-analitikus, mind a kontinentális rendszerű filozofálás módjától, s az utóbbi másfél-két évtizedben, a heideggeri–derridai dekonstrukció átütő amerikai hatásával párhuzamosan s mintegy annak ellenhatásaként éledt újjá*”. Kifogásaim a következők:

1. Nem tudom elfogadni azt a gondolatot, hogy ez az emersonista hagyomány (nevezük az egyszerűség kedvéért amerikai pragmatizmusnak) valamiféle filozófiai „harmadik utat” képviselne, abban az értelemben, hogy egy maga lábán megálló, előzmények nélküli, a két másik irányzattól megnyugtatóan elválasztható gondolkodási stílusról lenne szó.

2. Nem értek egyet azzal, hogy ez a *dolog* eredeti választ adna az általa feltett kérdésekre. Úgy gondolom, hogy joggal hivatkozik Richard Poirier William Jamesre, aki „*a PRAGMATIZMUS-t a következő alcímmel látta el: »Új elnevezés néhány régi gondolkodásmódra«*” (131).

3. Nem fogadom el, hogy az amerikai pragmatizmus „*az utóbbi másfél-két évtizedben, a heideggeri–derridai dekonstrukció... ellenhatásaként éledt újjá*”.

Kifogásaim indoklásaként, saját álláspontom világosabbá tétele érdekében a következőkben – talán kissé formabontó módon – magam vállalkoznék a szerkesztő által elmulasztott kötetértelmezésre. Ennek sarokpontjai szándékom szerint – a fentieknek megfelelően – a következők lesznek:

1. Az amerikai pragmatizmust az analitikus és a kontinentális filozofálás sajátos keveredéseként szeretném értelmezni, mely egyúttal a filozófiatörténet bizonyos háttérbe szorult korszakait és szerzőit is revízió alá veszi. Érdekessége nem egy harmadik út felmutatásában, hanem a kétféle hagio-